

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*К. Г. Губін, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Проблеми та недоліки системи освіти давно слугують об'єктом уваги дослідників. Серед цих проблем доцільно наголосити на таких:

- 1) інформації сьогодні занадто багато і нерідко достеменно невідомо, які саме знання будуть потрібні студенту, коли він працюватиме;
- 2) значна частина знань забувається або застаріває до завершення навчання;
- 3) структура знань, що транслюються студентам, надто утилітарна (зокрема, практично не даються знання про саму людину, хоча вони могли б бути дуже корисні для розвитку людського капіталу);
- 4) можливості студентів з розвитку та саморозвитку об'єктивно обмежені.

Вишукуються різні шляхи розв'язання цих проблем. Вельми раціональною, з погляду на сучасний стан системи освіти, є пропозиція давати студентам основи знань і навчити їх ефективно вчитися самостійно, аби вони могли в перебігу професійної діяльності у міру необхідності ефективно нашаровувати потрібні їм сучасні знання на закладену у ВНЗ основу.

Водночас ця пропозиція докорінно не розв'язує проблему, адже для цього потрібно розібратися у витоках недоліків сучасної освіти.

Основна мета освіти в сучасному суспільстві, орієнтованому на економічні цінності, — розвиток людського капіталу (ЛК).

ЛК — сукупність розумових і фізичних властивостей людини, які можуть бути використані для створення вартості (тобто того, за що суспільство готове платити без примусу).

Структура ЛК є складною і багаторівневою. Для аналізу розвитку ЛК доцільно виділити в його складі такі основні елементи: 1) здібності; 2) установки; 3) знання; 4) працездатність.

Під здібностями маються на увазі властивості мислення, свідомості та підсвідомості людини, що забезпечують неусвідомлене, автоматичне виконання алгоритмів розв'язання тих чи інших завдань. Установки — це цілі та цінності, що визначають спрямованість зусиль індивіда та задають межі його діяльності.

Усі чотири елементи ЛК є необхідними і незамінними, але їх значення змінюється. У традиційному суспільстві основну роль відігравали знання, яких вистачало для основного типу діяльності, — відтворення матеріальних умов життя в незмінному вигляді.

Але постіндустріальне суспільство орієнтоване на перетворення дійсності, тому на перший план виходять необхідні для цього здібності. У персональних досягненнях конкретної людини велике значення мають також її установки, а система освіти, як і тисячі років тому, — інформаційна.

Інформаційна модель освіти побудована навколо трансляції знань студентам. Наголос ставиться на інформуванні студентів, а не на гармонійному розвитку всіх чотирьох елементів ЛК.

Звичайно, засвоюючи інформацію, студенти побічно розвивають інші елементи ЛК, але занадто повільно. Все помітніше є невідповідність інформаційної моделі навчання сучасним вимогам, але вихід поки що шукається переважно в збільшенні строків навчання та його інтенсифікації. Це часткові заходи, які не розв'язують проблему принципово.

Тому виникають моделі навчання, які прагнуть нівелювати недоліки інформаційної моделі: «формуюча» (або «операціональна»), «активізуюча», «вільна», «збагачуюча», «розвиваюча» тощо.

Розвиваюча модель в її сучасному вигляді ставить обмежені цілі — формування лише одного комплексу здібностей (універсального теоретичного мислення) за рахунок спеціальної організації навчального матеріалу і руху в ньому в напрямі сходження від абстрактного до конкретного.

Проте сама ідея цілеспрямованого розвитку тих чи інших елементів людського ЛК є вкрай перспективною і потребує подальших досліджень у цьому напрямі. Необхідно, аби психологи і педагоги працювали в напрямі:

1) виявлення всіх основних здібностей і установок, необхідних кожній людині, і наборів додаткових здібностей, установок, необхідних для тих чи інших спеціальностей;

2) розробки методик цілеспрямованого розвитку цих наборів здібностей і установок, а також методик розвитку працездатності людини.

Після цього потрібно забезпечити впровадження розроблених методик у практику навчання з урахуванням напряму підготовки і спеціальності.

Практичне значення зміни освітніх парадигм полягає у такому:

1) стане можливим у декілька разів скоротити строки навчання та суттєво знизити на цій основі його вартість;

2) господарство отримуватиме значно більше кваліфікованих та розвинених працівників, що забезпечать стрімкий інноваційний розвиток економіки та суспільства в цілому;

3) повноцінне включення людини в трудову діяльність відбуватиметься на декілька років раніше ніж зараз.

Крім надзавдання перетворення розвиваючого навчання на базову освітню модель, існують чимало інших актуальних напрямів підвищення ефективності освіти, серед яких необхідно виділити такі:

1) індивідуалізація освіти (незважаючи на те, що це питання регулярно піднімається, й досі немає прийнятних універсальних методик визначення індивідуальної траєкторії навчання на основі аналізу рівня розвитку конкретного учня);

2) безперервна освіта (на базі провідних ВНЗ слід формувати центри різноманітних тренінгів);

3) інформатизація освіти (значення інформаційних технологій в освіті слід розглядати не просто в розрізі можливостей застосування технічних засобів навчання в існуючій освітній системі, а з тієї точки зору, що, по-перше, інформаційні технології дають можливість застосовувати нові методики навчання; по-друге — вимагають перегляду змісту трансльованих студентам знань).

Ми поступово наближаємося до якісної революції в освіті, основний зміст якої — перехід від інформаційної моделі навчання до розвиваючої.

Актуальні нині проблеми індивідуалізації та інформатизації освіти, безперервної освіти тощо можуть розв'язуватися поза питанням упровадження розвиваючого навчання, але набагато ефективніше робити це разом.

Незважаючи на більш ніж півстолітню «офіційну» історію розвиваючого навчання, воно недостатньо розвинене і фактично переслідує вузьку мету: розвиток лише трьох базових здібностей (універсальне теоретичне мислення, творчість, здатність до навчання). Основною сферою застосування розвиваючого навчання залишається початкова школа з вчителями, методичний та методологічний рівень яких далеко не завжди дозволяє досягти бажаного результату.

Елементи розвиваючого навчання використовувалися завдяки інтуїції видатних педагогів, задовго до формування теорії розвиваючого навчання. І сьогодні окремі елементи розвиваючого навчання можна знайти в нетрадиційних методиках навчання деяких шкільних учителів, викладачів ВНЗ, на різноманітних тренінгах, курсах підвищення кваліфікації, у внутрішньофірмовому навчанні тощо. Однак вони використовуються безсистемно, без розуміння їх сутності, ролі та у відриві від інших можливостей розвиваючого навчання.

Поки не відбудеться повна зміна освітніх парадигм, для підвищення ефективності сучасної, інформаційної моделі навчання, в тому числі у ВНЗ, можна і потрібно впроваджувати окремі елементи розвиваючого навчання.